Modele europene de apărare a limbii naţionale

Gabriela STOICA

Simpozioanele internaţionale organizate de Institutul de Filologie „A. Philippide" al Academiei Române au pus în dezbatere teme de mare actualitate, într-o abordare ştiinţifică multidisciplinară: identitatea limbii şi literaturii române în pespectiva globalizării, spaţiul lingvistic românesc şi integrarea europeană, comunicarea interculturală, coabitările şi interferările lingvistice, dar şi distorsionările din procesul comunicării despre care se va discuta în cadrul prezentei ediţii. Toate acestea sunt teme de larg interes care demonstrează că cercetarea academică, universitară este preocupată constant de probleme aflate pe agenda publică. De aceea, am ales ca subiect pentru întânirea cu dumneavoastră o chestiune care preocupă tot mai mult comunitatea europeană şi anume apărarea limbilor naţionale, în plină ofensivă a globalizării. Rolul autorităţilor de reglementare din domeniul audiovizual este foarte important în acest demers.

Mai întâi mă voi referi la modelul francez de apărare a limbii pentru că Franţa, prin tot ce face, cu mai mult sau mai puţin succes (dar asta este o altă problemă) rămâne campioana Europei sub acest aspect. Cuvintele lui Maurice Druon: „Si l'anglais est une nécessité, le français est un privilège" rămân actuale.

După cum se ştie, apărarea limbii a fost, de-a lungul secolelor, o temă privilegiată, de onoare şi de nemurire, pentru mulţi scriitori francezi. De la poeţii Pleiadei care ne-au lăsat prin Joachim du Bellay celebra *Défense et illustration de la langue française* la *L'Art poétique* al lui Boileau, la iluminişti sau la „nemuritorii" Academiei Franceze, monumentul limbii a avut mereu apărători iluştri. O astfel de tradiţie a legitimat, în zilele noastre, apariţia, în august 1994, a unei legi referitoare la folosirea limbii franceze, dar şi a altor documente sau acţiuni conexe, girate de statul francez – care ne permit să vorbim despre o veritabilă politică lingvistică.

Astfel, pentru a evita ca, în anumite domenii, specialiştii să recurgă la termeni străini, preluaţi în general din engleză, este încurajată şi facilitată aşa zisa „producţie terminologică" care înseamnă crearea de cuvinte pentru desemnarea realităţilor contemporane. De aceea, puterile publice au instituit printr-un decret din 3 iulie 1996 un dispozitiv interinstituţional care are ca misiune forjarea de termeni şi expresii noi pentru a umple lacunele limbii şi a desemna concepte care apar sub denumiri străine, în special în domeniile economic, ştiinţific şi tehnic.

Coordonat şi animat de Delegaţia generală pentru limba franceză şi celelalte limbi din Franţa, dispozitivul este o reţea de parteneri instituţionali incluzând Academia franceză şi organismele responsabile cu politica lingvistică din ţările francofone. Există 18 comisii specializate în terminologie şi neologie[1], plasate în

[1] Ansamblul proceselor de formare a neologismelor.

BDD-V382 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:13 UTC)

diferite ministere. În centrul rețelei se află Comisia generală de terminologie şi neologie, aflată sub autoritatea Primului Ministru.

Termenii recomandați de Comisia generală sunt publicați în Jurnalul Oficial al Republicii franceze; nu sunt de folosință obligatorie decât în administrația şi instituțiile de stat, dar pot servi drept referință, în special pentru traducători şi redactori tehnici. Se realizează astfel, într-o manieră coordonată şi în conformitate cu regulile de formare a cuvintelor din limba franceză, o terminologie clară şi coerentă, la dispoziția specialiştilor, dar accesibilă totodată publicului.

Pentru ca presa şi mediile de comunicare, traducătorii, în special cei din organismele internaționale, unde franceza este limbă oficială, să dispună de echivalentul francez, pentru ca învățământul tehnico- ştiințific să se poată face în limba franceză, fără împrumuturi ad-hoc, neasimilate, această provocare este deosebit de importantă şi capătă valoarea unui model.

La rândul său, Consiliul Superior al Audiovizualului (C.N.A-ul francez) şi-a asumat, prin propria lege de funcționare, misiunea de ,,apărare a limbii şi culturii franceze în comunicarea audiovizuală".

Fiecare număr al Buletinului C.S.A. care apare lunar conține o rubrică intitulată ,,Limba franceză", în cadrul căreia sunt comentate greşeli, sunt prezentate informații şi recomandări privind calitatea limbii. C.S.A. beneficiază de rezultatele monitorizării lingvistice a canalelor de televiziune, efectuate benevol, de membrii Asociației ,,Apărarea Limbii Franceze". Principalele posturi naționale de televiziune au consilieri calificați în domeniul limbii. Ei intervin în mod regulat pe lângă redacții pentru a le semnala erorile de vocabular, ortoepice sau gramaticale şi pentru a le indica forma corectă. În cadrul Cercului Jurnaliştilor, care reuneşte ziariştii din presa scrisă şi audiovizuală, s-a constituit un grup de reflexie asupra limbajului media care organizează dezbateri pe marginea problemelor ridicate de evoluția limbii, de presiunile şi influențele la care este supusă. Televiziunile, ca şi radiourile au în grila de programe emisiuni consacrate limbii franceze, iar Zilele Francofoniei multiplică spațiul destinat exprimării.

Iată că în Franța – dar şi în multe alte țări ale lumii – comunitatea jurnaliştilor şi societatea civilă colaborează activ cu o autoritate de reglementare pentru a da eficiență şi anvergură unei politici publice de interes național şi spirit european, cu marcată valoare culturală.

Următoarea întrebare la care voi încerca să răspund este ce fac societatea civilă, şcoala, instituțiile de cultură, Academia, Uniunea Scriitorilor, comunitatea jurnaliştilor şi, nu în ultimul rând, CNA, pentru apărarea limbii române. Ce fac efectiv, şi nu ce declară la radio sau la televizor. Pentru că auzim, din când în când, vocile îngrijorate ale unor intelectuali trăgând semnale de alarmă. Apar şi cărți care listează la modul glumeț, băşcălios, greşelile de limbă, auzite la televizor şi care au mare succes de piață. Fenomene ca becalizarea semanticii sau vanghelizarea gramaticii stârnesc zâmbete condescendente şi se încadrează într-o normalitate percepută ca fatalitate. Cârcotirea hazoasă pe seama perlelor pescuite de la confrați („Cronica cârcotaşilor"), articole răzlețe în presă – epuizează practic reacțiile (vizibile) ale societății față de un fenomen grav: degradarea permanentă a limbii române.

BDD-V382 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:13 UTC)

În contextul în care pasivitatea instituţiilor faţă de acest fenomen nu mai trebuie demonstrată, programul CNA de apărare a limbii române în audiovizual capătă o semnificaţie specială. Voi puncta etapele acestui program care, pentru a deveni eficient, are nevoie de sprijinul coerent, programatic, al lumii universitare.

În calitatea sa de garant al interesului public în domeniul comunicării audiovizuale, C.N.A. are obligaţia să asigure, în temeiul art. 10 al Legii Audiovizualului nr. 504/ 2002 „protejarea culturii şi a limbii române, a culturii şi limbilor minorităţilor naţionale". Această prevedere este reluată explicit în Codul de reglementare a conţinutului audiovizual: "Radiodifuzorii au obligaţia de a asigura respectarea normelor ortografice, ortoepice şi morfologice ale limbii române, stabilite de Academia Română" (art. 88 din Codul C.N.A.).

La ora actuală există, deci, cadrul legal pentru sancţionarea greşelilor de limbă, iar responsabilităţile culturale ale radiodifuzorilor fac obiectul unui capitol din Codul C.N.A.. Încălcarea repetată a acestor obligaţii duce la sancţiuni şi C.N.A. a dat mai multe somaţii pentru atentatele comise împotriva limbii române. De altfel, reglementarea folosirii corecte a limbii în legislaţia audiovizuală răspunde standardelor europene, documentelor Parlamentului European şi ale Comisiei Europene care acordă un rol central diversităţii culturale şi lingvistice.

Etapele derulării Proiectului C.N.A.

Decizia de a monitoriza felul în care se vorbeşte limba română la principalele posturi de televiziune şi radio a aparţinut membrilor Consiliului, dându-se astfel curs numeroaselor sesizări primite din partea publicului. Pentru a conferi legitimitate ştiinţifică acestui demers, C.N.A. a iniţiat un parteneriat cu Institutul de Lingvistică al Academiei. Metodologia monitorizării a fost stabilită împreună cu prestigioşi cercetători şi profesori universitari care au devenit colaboratorii C.N.A. De menţionat că, pentru derularea acestui proiect, au fost prevăzute fonduri speciale din bugetul instituţiei, înfiinţându-se şi un post de consilier pe probleme de limbă care este ocupat de un profesor universitar de la Facultatea de Litere.

Prima etapă a monitorizării a vizat principalele posturi de televiziune şi radio, selectate după criteriul audienţei. Prelucrarea datelor obţinute a fost realizată în colaborare cu Institutul de Lingvistică al Academiei. În iunie 2002, sub egida Academiei Române, C.N.A. a organizat primul simpozion naţional destinat ziariştilor din presa audiovizuală, intitulat *Limba română la radio şi televiziune*. Lucrările prezentate în cadrul acestei dezbateri naţionale au fost publicate într-un număr special al revistei Forum audiovizual, distribuit tuturor radiodifuzorilor.

A doua etapă a programului C.N.A. s-a bazat, în continuare, pe parteneriatul cu Institutul de Lingvistică al Academiei Române la care s-a adăugat colaborarea cu IMAS, materializată într-o cercetare sociologică a datelor lingvistice.

Monitorizarea C.N.A. şi a Institutului de Lingvistică din 2003 – la care s-a adăugat studiul IMAS – au fost prezentate în cadrul unui nou Seminar naţional organizat de Academia Română pentru comunitatea jurnaliştilor din presa audiovizuală şi presa scrisă. Pentru a mări impactul acţiunii şi a-i spori eficienţa, pe site-ul C.N.A. au fost publicate principalele tipuri de greşeli pe care le comit

BDD-V382 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:13 UTC)

ziariştii, dar şi forma corectă indicată de dicţionar, realizându-se astfel un îndreptar lingvistic de certă utilitate.

Anul 2005 a marcat noi abordări în politica C.N.A. cu privire la responsabilităţile culturale ale radiodifuzorilor. Cercetările efectuate în cadrul Proiectului PHARE şi integrate campaniei „Audienţă fără violenţă" au demonstrat impactul violenţei TV asupra copiilor. A fost analizată violenţa din desenele animate, inclusiv cea de limbaj, calitatea traducerilor filmelor de animaţie, constatându-se tendinţa stâlcirii cuvintelor şi abrevierii gramaticii, argotizarea sau chiar maidanizarea vocabularului.

Ca măsură adiţională de stimulare a interesului jurnalistului pentru calitatea limbii române, C.N.A. a lansat – tot în 2005 – Proiectul Borges, o pledoarie pentru lectură, sincronizat cu programul „Mai bine o carte" al Ministerului Culturii şi Cultelor. Apelul către radiodifuzori de a-şi procura lucrările esenţiale necesare actului jurnalistic a fost însoţit de o bibliografie publicată pe site-ul C.N.A. care cuprindea, spre consultare on-line, principalele dicţionare ale limbii române. În multe redacţii a apărut raftul cu cărţi care prefigura Biblioteca Borges pentru care pleda Apelul C.N.A. Totodată, spre a veni în sprijinul celor interesaţi şi a dovedi consecvanţă în aplicarea propriilor idei, am dezvoltat centrul de documentare al CNA, prin achiziţionarea de enciclopedii, dicţionare şi lucrări din domeniul audiovizualului ce pot fi consultate la sediul instituţiei.

Anul 2006 este anul pregătirii finale a audiovizualului românesc pentru momentul calendaristic al integrării europene a presupus noi eforturi legislative de adoptare a acquis-ului comunitar. C.N.A. a elaborat, după model britanic, Codul de reglementare a conţinutului audiovizual, în cadrul căruia un capitol este consacrat Responsabilităţilor culturale ale radiodifuzorilor.

În sfârşit, avem la dispoziţie temeiul legal pentru sancţionarea posturilor care ignoră importanţa folosirii corecte a limbii române. În continuitatea demersului nostru, la sfârşitul anului 2006, am declanşat o amplă anchetă, invitând o seamă de personalităţi ale vieţii culturale să-şi spună părerea în legătură cu felul în care se vorbeşte româneşte la televizor şi la radio. Scopul declarat al anchetei a fost solidarizarea intelectualilor şi liderilor de opinie cu cauza apărării limbii române. Răspunsurile primite au fost publicate în revista „Forum audiovizual", nr. 6/ 2007. Odată cu alegerea sa ca preşedinte al C.N.A., în vara lui 2007, Răsvan Popescu a inclus, printre priorităţile agendei sale, obiectivul îmbunătăţirii calităţii limbii române vorbite în audiovizual. Calea de atingere a acestui obiectiv s-a modificat însă în mod esenţial. De la faza simpozioanelor şi a recomandărilor s-a trecut la etapa sancţiunilor prevăzute de lege. S-a reactivat parteneriatul cu Institutul de Lingvistică al Academiei şi s-au încheiat contracte ce prevăd realizarea unor monitorizări ştiinţifice, care să legitimeze şi să valideze sancţiunile aplicate posturilor de radio şi televiziune. Cu alte cuvinte, s-a trecut de la vorbă la faptă, la acţiunea pragmatică şi realistă care sperăm că va aduce o îmbunătăţire vizibilă în ce priveşte exprimarea în limba română a ziariştilor din audiovizual. Au fost aplicate deja numeroase somaţii posturilor de radio şi televiziune la care s-au înregistrat cele mai numeroase şi grave abateri. Important este, însă, altceva şi anume faptul că jurnaliştii care vor pot să se corecteze, parcurgând rapoartele de monitorizare postate pe site-ul CNA. Acolo găsesc formele corecte de pronunţie, morfologie sau sintaxă.

BDD-V382 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:13 UTC)

Au la dispoziţie, cu alte cuvinte, un adevărat îndreptar lingvistic. Mai mult, pentru valorificarea în interesul şcolii, al profesorilor şi elevilor, a monitorizărilor lingvistice, CNA şi Ministerul Educaţiei, Cercetării şi Tineretului (MECT) au încheiat, în vara acestui an, un protocol de colaborare. Documentul prevede editarea unei lucrări care va exploata, sub forma unor exerciţii gramaticale ludice, cele mai frecvente greşeli de limbă identificate în discursul ziariştilor. Este vorba, mai ales, de acele greşeli care, prin repetiţie, tind să devină normă, deşi reprezintă atentate flagrante la pronunţia şi gramatica limbii române. Profesorii vor beneficia, astfel, de un auxiliar didactic util, care le va permite să demonstreze elevilor că nu tot ce aud sau văd la televizor este corect sau are valoare de model. Broşura va fi tipărită de MECT în 50 000 de exemplare, care vor fi distribuite în şcoli în această toamnă.

În concluzie, cred că, prin tot ceea ce face, CNA este o instituţie activă în domeniul apărării limbii române, iar parteneriatul său cu Academia Română dovedeşte acest lucru.

Models européenes de défense de la langue nationale

Tenant compte de la thématique des symposiums annuels organisés par l'Institut de Philologie « A. Philippide » de l'Académie Roumaine, qui relève la concordance entre la recherche académique et l'intérêt publique – j'ai choisi comme sujet de mon exposé, les programmes destinés à la défense des langues nationales, qui se déroulent en France et en Roumanie et acquièrent une valeur de modèles européens.

Les deux programmes constituent des démarches de politiques publiques qui supposent la collaboration entre plusieurs institutions responsables de la défense des langues nationales dans le contexte de l'intégration européenne. Les autorités de régulation dans l'audiovisuel (CNA de Roumanie et CSA de France) sont impliquées activement dans le déroulement de ces programmes. De plus, CNA a initié un projet intitulé « SOS - la langue roumaine ». Les spécialistes de l'Institut de Linguistique de l'Académie Roumaine identifient les fautes de la langue et rédigent des rapports qui fournissent le fondement pour les sanctions appliquées par le Conseil. Les fautes linguistiques des journalistes sont transformés en exercices de grammaire et font l'objet d'étude aux classes de langue roumaine.

Bucureşti, România

BDD-V382 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:13 UTC)